

ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Issn: 1309-9302 <http://sobiad.odu.edu.tr>
Cilt: 2 Sayı: 3 Haziran 2011

ASUR KAYNAKLARINA GÖRE DEMİRÇAĞI'NDA TABAL KRALLIĞI
*“ACCORDING TO THE SOURCES OF ASSYRIA THE KINGDOM OF
TABAL IN THE IRON AGE “*

H. Hande DUYMUŞ*

Özet

Hitit Devleti'nin Ege Göçleri ile yıkılmasından sonra (yaklaşık olarak M.Ö.1200), Anadolu'nun siyasî tablosu değişmiş ve özellikle Güneydoğu Anadolu'da, bu devletin bakiyeleri olan Geç Hitit Krallıkları ortaya çıkmıştır. Bulunduğu konum itibariyle Orta Anadolu'da yer alan Tabal krallığı, jeopolitik konumu ve sahip olduğu doğal kaynaklar açısından Mezopotamya'daki Asur Devleti'nin dikkatinden kaçmamış, Demir Çağı'nda, bu devletin Anadolu politikasında öncelikli bir yere sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demir Çağı, Asur, Tabal Krallığı.

Abstract

After Hittite state collapsed by the Aege Immigrations (ca. 1200 B.C), political aspect of Anatolia changed and especially, Neo-Hittite Kingdoms, was successor of the Hittite State, emerged in Southwest Anatolia. In the way of The Kingdom of Tabal's geopolitic station (was in the middle of Anatolia) and natural sources, Assyrian Empire had been interested in with this kingdom and also Tabal acted important role in the Anatolian policy of Assyria in the Iron Age.

Key Words: Iron Age, Assyria, Kingdom of Tabal.

* Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Denizli.

GİRİŞ

M.Ö.1200 yıllarında meydana gelen Ege Göçleri nedeniyle Anadolu'da Hitit Devleti'nin yıkılması ile yazı susmuş ve karanlık bir dönem başlamıştır¹. Bu göçlerden en az etkilenen bölge ise, Asur olmuştur², denilebilir. Asur Devleti'nin, coğrafi olarak uzak olması³ ve Egeli kavimlerin çok fazla ilerlemeyerek geri dönmeleri bunda etkili olmuştur. Dolayısıyla "Demir Çağı"⁴ olarak nitelendirilen dönemde, her ne kadar göçlerin yıkıcı etkisi olumsuz sonuçlar doğursa da, demirin kullanılmaya başlamasıyla, toplumlararası iletişim, farklı bir platforma taşınmıştır. Nitekim, demirin ergitilerek silah yapımında kullanılması, bakır ve tunçtan yapılan aletlerin yerini demirin alması, kültürel anlamda olduğu kadar, askeri anlamda da büyük değişimlere yol açmış ve bu sayede güçlü ordulara sahip olan devletler, birbirleri ile üstünlük mücadelesine girişmişlerdir.

Demir Çağı'nda, Anadolu ve Mezopotamya'da bulunan devletler arasında yapılan mücadelelere bakıldığında, özellikle Anadolu'daki küçük devletlerin bu mücadelelerde büyük rol oynadığı görülmektedir. Nitekim, Ege Göçleri ile Anadolu'da Hitit Devleti'nin yıkılması sonucunda, bu devletin bakiyeleri olan halklar tarafından özellikle Güneydoğu Anadolu'da küçük şehir devletleri kurulmuştur⁵. Bunlar: Adı, M.Ö.XV.

¹ Göçler sonrasında "karanlık dönem" olarak adlandırılması, son dönemlerde üzerinde çok tartışılan bir konudur ve genel kanı, artık bu dönemin bu sıfatla anılmaması gerektiği yönündedir. Bu dönem, yazılı kaynaklardan yoksun ve siyasi bir otoritenin olmadığı bir dönem olsa da, Anadolu'da yaşamın ve kültürün devam ettiği arkeolojik verilerle kanıtlanmaktadır.

² Ege göçleri ile birlikte Mezopotamya'da Arami göçleri de meydana gelmiş ve Orta Asur Dönemi'nden Yeni Asur'a geçiş döneminde sıkıntılı bir süreç yaşanmıştır. Ancak bu sıkıntılı sürece rağmen, Asur kültürü kesintiye uğramamıştır. Bu dönemde bazı yerleşmeler terkedilmiş bazıları ise daha küçük bölgelere taşınmıştır. Bununla beraber Asur devletinin merkezine yakın büyük kentlerde hakim kültür yaşamaya devam etmiştir. Bkz. Michael Roaf, "Continuity and Change from The Middle to The Late Assyrian Period", Migration und Kulturtransfer. Der Wandv vorder und zentralasiatic Kulturen im Umbruch vom 2. zum 1.vorchristlichen Jartausend, **Akten des Internationalen Kolloquiums** (ed. Eichmann- Parzinger), Berlin 2001, s.369.

³ Füzuran Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, TTK, Ankara 1998, s. 232.

⁴ Çalışmamızın sınırları gereği Demir Çağı kronolojisi hakkındaki tartışmalara yer vermek istemiyoruz. Ancak geleneksel olarak M.Ö.1200 yıllarında Yakındoğu'nun Demir Çağı'na girdiği kabul edilmektedir. Söz konusu dönemin bu adla anılmasında demirin yaygın olarak kullanılmaya başlaması etkili olmuştur. M.Ö.XII. yüzyılda bütün silahların %3'ü demirken (gerisi tunçtan yapılmıştır), M.Ö.XI. yüzyılda bu oran %20'ye yükselmiş, X.yüzyılda ise %50'yi aşmıştır. Demir tunçtan çok daha pahalı iken, bu dönemde giderek ucuzlamıştır. Bu nedenle, genel kanaatin aksine, McEvedy, dönemin başlangıcı olarak M.Ö.1000 yılını kabul eder. Bkz. Colin McEvedy, **İlkçağ Tarih Atlası**, Çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2004, s.44.

⁵ Veli Sevin (1997), Anadolu Arkeolojisi, Der Yay., İstanbul, s. 125'teki "Demir Çağı'nda Anadolu" haritası, şehir devletlerinin konumu hususunda güzel bir görsel malzemedir. Ayrıca bkz. J.David Hawkins, The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia, **The Cambridge Ancient History**, Vol.III, Part I (=CAH 3/1) (2008), (Ed. John Boardman vd.), Cambridge University Press, Second Edition, UK, s.374 (= Ek I).

yüzyıla ait belgelerden beri Maldiya, Malitiya, Melid ya da Milida biçimleriyle geçmeye başlayan Malatya; başkent Marqas (Maraş) olan Gurgum; İslahiye dolaylarını yöneten Sam'al (Zincirli); Hitit İmparatorluk çağından beri Kuzey Suriye'nin en önemli merkezleri arasında yer alan, Gaziantep yöresindeki Kargamış; Çukurova'da Que ve bunun biraz batısındaki dağlık yörede Hilakku; Adana-Kadirli yöresinde Asitavanda (Karatepe); Adıyaman yöresinde, sonraları Kommagene adını alacak, Samosata başkentli Kummuh; Antakya, özellikle de Amik Ovası dolaylarını kapsayan ve başkenti Kunula olan Pattin; Kayseri, Niğde ve Nevşehir civarındaki Tabal⁶.

Demir Çağı'nda, söz konusu krallıklar ile Mezopotamya'daki güçlü Asur Devleti arasında önce yakınlık kurulmuş, bir süre sonra bu yakınlık vassallığa dönüşmüş ve son olarak da Asur Devleti bu krallıkları tek tek ele geçirmiştir⁷. Bulunduğu konum itibarıyla, diğerlerine nazaran daha batıda yer alan Tabal krallığı, Anadolu-Mezopotamya ilişkilerinde aktif bir rol oynamıştır⁸. Nitekim bu krallık, Anadolu'daki güçlü Urartu ve Frig devletleri ile Mezopotamya'daki Asur Devleti arasında yapılan mücadelelerde, değişen siyasi şartlara göre ikili bir siyaset izleyerek ya taraf olmuş ya da doğrudan hedef haline gelmiştir. Bu bağlamda, krallığın siyasi tarihine geçmeden önce, jeopolitik konumu üzerinde kısaca durmayı uygun buluyoruz.

1.Tabal Krallığı'nın Jeopolitik Konumu:

Orta Anadolu'dan Malatya ve Suriye'ye uzanan bir alanda yayılmış oldukları görülen Geç Hitit Krallıkları, Anadolu'da ilk kez geniş kapsamlı siyasal birliği sağlayan ve bu topraklarda yüz yıllarca egemen olduktan sonra, M.Ö. XII. yüzyıl başlarında yıkılan Hitit Devleti'nin kültürel ve siyasal açıdan mirasçısıdır. Bunların içinde, en batıda olanı Tabal'dır⁹.

⁶ Sevin, 1997: 124.

⁷ Machteld J.Mellink , "The Native Kingdoms of Anatolia", **The Cambridge Ancient History**, Vol. 3, Part.2 (=CAH 3/2) (2008) Cambridge University Press, (Ed. J.Broadman vd.), Second Edition, UK, s.619.

⁸ Mezopotamya uygarlıklarının Anadolu'ya olan ilgisi, M.Ö.III.Binyıl'da başlamıştır. Akad krallarının Anadolu'ya yaptıkları seferlerle ilgili elimizde belgeler mevcuttur. M.Ö.II.Binyıl'da ise, Asurlu tüccarların Anadolu'da ticaret kolonileri kurdukları bilinmektedir. Tabal bölgesinin, Asur için tehlike taşımayan bir coğrafyada olması, Mezopotamya ile Anadolu arasında bir köprü vazifesi görmesi, Tabal bölgesini daha bu dönemlerde Asur için cazip bir bölge haline getirmiştir.

⁹ Turgut Yiğit, "Tabal", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 40/ 3-4 (2000), Ankara, s. 177; Kinal, 1998: 238.

Tabal bölgesi ile, daha önce de belirttiğimiz üzere, Kapadokya¹⁰ bölgesi kastedilmektedir¹¹.

Tabal bölgesi, kuzey ve kuzeydoğu yönünde Kayseri'den Sivas'a doğru Kızılırmak boyunca Sultanhanı ve Kululu'ya; doğuda Gürün'e; kuzeybatıda yine Kızılırmak boyunca Acıgöl (Topada) ve Gökçetoprak (Suvasa) dahil olmak üzere; batıda Aksaray, Tuz Gölü, güneybatıda Ereğli; güneyde de Bolkar Dağları, Aladağlar ve bunlardan kuzeydoğuya doğru devam eden Toroslar'a dahil sıradağlarla sınırlanmıştır¹². Bölge, maden yatakları açısından da zengindir. Anadolu topraklarından çıkan gümüş madenlerinden bir kısmı, Tabal toprakları içerisinde olduğundan, Asur krallarının yıllıklarında "Tunni" Dağı (Gümüş Dağları-Günümüzde Toros Dağları) olarak geçen bu bölgeler, Asur Devleti'nin ilgi alanındaydı¹³. Asur ordusunun demir ve at ihtiyacı göz önüne alındığında, Asur devletinin bu bölge ile neden ilgilendiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Tabal bölgesi, zengin doğal kaynaklara sahip olmasının yanı sıra, aynı zamanda ticaret yollarının da birleştiği bir konumda bulunmaktadır. Orta Anadolu'nun hayat damarı olan ve önemini tarihin her döneminde koruyan doğu-batı ile kuzey-güney doğrultusunda uzanan ticaret yolları, M.Ö.I.Binyılın ilk yarısında Tabal Krallıkları¹⁴ içerisinde geçmektedir.

¹⁰ Anadolu'nun ortasında Fırat ve Kızılırmak arasındaki geniş bölgeye "Kapadokya" adı verilmiştir. Bu isim, etnik anlam ifade etmeyen Anadolu'daki birkaç bölge isminden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. M.Ö. VI. yüzyıldan başlayarak Persler tarafından "Katpatuka" olarak isimlendirilen bölge, eski Persçe'de "Güzel Atlar Ülkesi" anlamına gelmektedir. Bkz. Selim Pullu, **Tabal Bölgesi Tarihi (M.Ö.I.Binyılın İlk Yarısında Tabal Krallığının Siyasal ve Ekonomik Tarihi)**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006, s.15; Gerçekten Asur kralları bu bölgeden haraç olarak, çoğunlukla at ve katır almışlardır. Tabal'dan alınan haraç hususunda detay için bkz. J.David Hawkins-J.Nicholas Postgate, "Tribute from Tabal," **State Archives of Assyria Bulletin**, 11/1 (1988), (ed.) F. M. Fales- G. B. Lanfranchi, Italy; Daha sonraki yüzyıllarda Strabon da XI-13,2'de Kapadokya bölgesinin Persler'e haraç olarak at, katır ve koyun verdiğini belirtmektedir. Bölge, sonraki zamanlarda, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olduğu dönemlerde de, vergisinin büyük bir kısmını at olarak ödemiştir. Bkz. Pullu, 2006: 57; Bölgenin büyükbaş hayvan, koyun ve at bakımından zengin olması hususunda ayrıca bkz. **The Oxford Dictionary of Byzantium**, Vol.I, (ed.) Alexander P. Kazhdan vd., Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s.378; **The Oxford Classical Dictionary**, (ed.) Simon Hornblower-Antony Spawforth, New York-Oxford University Press, New York-Oxford 1996, s. 288; Ayrıca bkz. Veli Sevin , "**Güzel Atlar Ülkesi" Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yay., İstanbul 1998, s. 41-61.

¹¹ Yiğit, 2000: 177.

¹² Yiğit, 2000: 187.

¹³ Pullu, 2006: 27.

¹⁴Asur kralı III.Salmanassar (M.Ö.828-824)'a ait Siyah Obelisk'te 24 Tabal krallığından bahsedilmesi, bölgenin konfederasyon şeklinde yönetildiğini akla getirmektedir. Bkz. Pullu, 2006: 19 ve diğer muhtelif sayfalarda "Tabal krallığı" yerine "Tabal krallıkları" tabiri kullanılmıştır.; Ayrıca bkz. B.Landsberger, **Sam'al**, TTK, Ankara 1948. Söz konusu konfederasyona bağlı şehirlerin hepsini bilmiyorsak da, Nahita (Niğde) kralı Saruvanas'ın bu gruba dahil olduğuna şüphe yoktur. Aynı şekilde eski isimlerini bilmediğimiz fakat Erkilet, Suasa Bahçe, Topada, Karadağ, Karaburnu, Çalapverdi, Bor, İvriz, Andaval

Bunun sonucu olarak ekonomik, askeri ve stratejik bakımdan vazgeçilmez bir konumda olan Tabal Krallıkları, kendisiyle çağdaş olan Frig ve Urartu devletleri ile ekonomik açıdan boy ölçüşebilecek bir durumdadır¹⁵.

M.Ö.I.Binyıl'ın süper gücü olan Asur'un yayılcı politikasına Anadolu'da geçit vermeyen krallıklar arasında yer alan Tabal, bu konuda kendisi ile müttefik olmak isteyen Urartu ve Frig devletlerine de tam destek vermiştir¹⁶. Bununla birlikte Anadolu'daki bu devletler, Asur için problem oluşturmadığı ve vergilerini ödedikleri sürece Asur kralları tarafından dokunulmamışlardır¹⁷.

2. Asur Kaynaklarına Göre Asur-Tabal İlişkileri:

Hiyeroglif yazıtların dilinin Luwice olması dolayısıyla nüfusunun daha çok Luwi etnik bünyesine yakın olduğu kabul edilen Tabal'ın, M.Ö. IX. yüzyılın son çeyreğinden M.Ö.VII. yüzyıl ortalarına dek bir bütün olarak olmasa bile, tarihi izlenebilmekte; en azından siyasal varlığından haberdar olunabilmektedir¹⁸.

Tabal'ın tarihi, diğer Geç Hitit Krallıkları'nda olduğu gibi, daha çok Asur kaynaklarına dayalı olarak incelenebilmektedir¹⁹. Asur kaynakları ise Tabal krallıkları hakkında ilk kez M.Ö. IX. yüzyılda bilgi vermektedir. IX.yüzyıla ait kayıtlar Asur kralı III.Salmanassar (M.Ö.858-824)²⁰ dönemine aittir²¹. Salmanassar, "Siyah Obelisk" te, 22. ve 31. saltanat yıllarında Tabal üzerine sefer yaptığından bahsetmektedir:

ve Bulgarmaden'de bulunan Hitit Hiyeroglif yazılı kitabelerle var oldukları anlaşılan bu döneme ait daha birçok şehrin, Tabal konfederasyonuna bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Kinal, 1998: 238.

¹⁵ Avantajlarına rağmen, Akdeniz'e ulaşamama ve burada bir limandan yoksun olma, Tabal'ın en büyük kaybı olmuştur. Bkz. Mehmet Kurt, **M.Ö.I.Binde Anadolu-Mezopotamya İlişkileri**, Murat Kitabevi, Ankara 2007, s.78

¹⁶Pullu,2006: iii. Kurulan askeri, siyasi ve ticari ilişkilerin, Tabal krallığı üzerinde kültürel bir etki de bıraktığı anlaşılmaktadır. Diğer Geç Hitit krallıkları Asur etkisinde kalırken, İvriz Kaya Kabartması'ndaki elbise ve başlık stili, Tabal krallığında Asur yanında Frig etkisini de gözler önüne sermektedir. Bkz.Kurt,2007: 78.

¹⁷ A.K.Grayson, *Assyrian Expansion into Anatolia in the Sargonid Age (c.744-650 B.C.)*, **XXXIV. International Assyriology Congress (6-10 /VII/1987 İstanbul)**, TTK, Ankara 1997, s.134.

¹⁸ Yiğit, 2000: 186.

¹⁹ Yiğit, 2000: 177.

²⁰ Kronolojide Amèlie Kuhrt, **Eskiçağ'da Yakındoğu**, Çev. Dilek Şendil, Cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s.132'deki tablo esas alınmıştır. Bu tablo, CAH 3/2'deki kronolojik sıra ile de paralelik göstermektedir.

²¹J.G.Macquene, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**,Çev.Esra Davutoğlu,Arkadaş Yay.,Ankara 1999,s. 172.

*“Saltanatımın 22. yılında Tabal topraklarına indim... (Şehirleri) yaktım, yaktım, ateşe verdim...24 Tabal kralının hediyelerini kabul ettim..”*²².

*“ Saltanatımın 31. yılında.....Tabal topraklarına indim... komşularıyla birlikte 22 şehri ateşe verdim, yaktım, yaktım....”*²³.

III.Salmanassar'ın zamanına ait kayıtlarla açıkça ortaya çıkan Tabal'ın birleşik krallıklardan oluştuğu, sonraki Asur kayıtları tarafından da aynı yönde işaretlerle doğrulanmakta ve yerli kaynaklardan edinilebilen bilgiler de bunu desteklemektedir²⁴. Buradaki kayıtlardan, M.Ö. IX.yüzyılda Asur devletinin Tabal üzerinde tam hakimiyet sağladığı, Tabal krallıklarının mukavemet etmek yerine, Asur'a boyun eğdiği görülmektedir.

M.Ö. VIII. yüzyılda ise, Tabal ile ilgili ilk kayıtlar, Asur kralı III.Tiglat-Pileser (M.Ö.744-727) dönemine aittir. Bu dönemde, önceki dönemlerden farklı olarak, tek bir Tabal kralından bahsedilmekte ve bu kralın diğer Geç Hitit krallarının kullanmaya cesaret edemediği “Büyük kral” unvanını kullandığı görülmektedir²⁵. III. Tiglat-Pileser'in annelerinde Tabal, kralın haraca bağladığı yerler arasında sayılmaktadır. Söz konusu belgede haraca bağlanan şehirler ve onların kralları sayılır²⁶. Tabal kralı Uassurme burada III.Tiglat-Pileser'in çağdaşı olarak görülmektedir. Çünkü hem annelerde hem de Nimrud Tableti'nde Uassurme haraca bağlananlar arasında bulunmaktadır²⁷. III.Tiglat-Pileser'in çağdaşı ve mücadele edip, haraca bağladığı kral olarak verilen Uassurme, Geç Hitit döneminden günümüze kalan ve Tabal krallığına ait olduğu anlaşılan Topada, Bulgarmaden ve Bor Hitit Hiyeroglif yazılı yazıtlardan²⁸ tanıdığımız

²² D.David Luckenbill, **Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol.I (=ARAB, I)**, Historical Records of Assyria from Earliest Times to Sargon, The University of Chicago Press, Chicago 1926, no. 579; Shigeo Yamada, **The Construction of the Assyrian Empire, A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859-824 BC) Relating to his Campaigns to the West**, Brill 2000, s.209; Seton Lloyd, **Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Ender Varinlioğlu, TÜBİTAK Yay., 20.Basım, Ankara 2007, s.67.

²³ ARAB, I, no. 588.

²⁴ Yiğit, 2000: 186.

²⁵ Pullu, 2006: 21.

²⁶ III.Tiglat-Pileser kendisine vergi ödeyen 5 kralın ismini şöyle sıralamaktadır:Tabal'lı-Uassurme (M.Ö.738-730)=Wasu-Sarma; Atuna'lı-Uşhitti (M.Ö.738-732); Tuhana'lı (Bor)-Urballa (M.Ö.738-710)=Warpalawa;İştunda'lı-Tuhamme(M.Ö.738-732);Hubişna'lı (Kybistra, Konya-Ereğli)-Uirime (M.Ö.738-732); Şinuhtu'lu (Aksaray) Kiakki (M.Ö.718). Bkz. Pullu, 2006: 20; Sevin, 1997: 126.

²⁷ Yiğit, 2000: 179.

²⁸ Kınal, 1998: 239; Tabal ile ilgili yer ve şahıs isimlerinin geçtiği hiyeroglif yazıtlar ve buldukları yerler hususunda detaylı bilgi için bkz. S.Ö.Savaş, **Anadolu (Hitit-Luwi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları**, Ege Yay., İstanbul 1998.

Wasusarma'dır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, Wasusarma yazıtlarda "büyük kral" olarak gösterilmektedir²⁹.

III.Tiglat-Pileser'e ait Nimrud Tableti'nde anlatıldığına göre, Uassurme, Tiglat-Pileser'e gereken sadakâti göstermemiş, metindeki ifadeyle, Asur'un başarılarına kayıtsız kalmış ve Asur kralının huzuruna gelmemiştir. Bunun üzerine Tiglat-Pileser tarafından, Tabal kralı Uassurme tahttan indirilmiş ve yerine Hulli geçirilerek³⁰ (M.Ö.730) ondan vergi alınmıştır³¹. Tabal krallığı, bu dönemde de, Asur'a vergi ödeyen bir krallık konumundadır. Tabal kralının baştaki umursamaz tavrı, bir nevi meydan okuma olarak algılanabilirse de, bu durum, Asur'un Tabal seferi için beklediği fırsatı yaratmıştır. Tabal'daki taht değişikliği ve kukla bir kralın tahta çıkarılması, Asur için gelecekte yapılacak seferlerde Tabal'ın desteğini sağlamaya yöneliktir. Buradan alınan vergiler de, Asur ekonomisi ve ordusu için büyük bir kazanç olmuştur.

Asur kralı II.Sargon (M.Ö.721-705) dönemine gelindiğinde ise, Asur-Tabal ilişkileri farklı bir boyut kazanmış ve Tabal³² krallığı Asur karşıtı koalisyonlarda yer almaya başlamıştır. Bu durum da, Anadolu üzerinde Asur baskısının arttığını ve Anadolu'daki irili ufaklı devletlerin, Mezopotamya'dan gelen bu tehlikeye karşı birleşmek zorunda kaldığını göstermektedir. Bu dönemde Batı ve Orta Anadolu'da Frig (Asur kaynaklarında Muşki³³), Doğu Anadolu'da ise Urartu devleti güçlü konumdadır. Konumu itibarıyla bu iki devlet arasında köprü vazifesi gören Tabal krallığı, hem Frig hem Urartu için iyi bir müttefik olabilirdi. Nitekim, her iki devlet de, Asur'un Anadolu'daki yayılımını tedirginlikle izlemekte ve Asur karşıtı koalisyonlar oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda, Frig Kralı Midas (Asur kaynaklarında Mita)'ın kışkırtmaları sonucu Tabal kralı Kiakki, M.Ö. 718'de isyan etmiş ancak II. Sargon tarafından bölge ele geçirilmiştir³⁴. Ancak Midas boş durmamış ve kısa bir süre sonra, Asur'a karşı Urartu devleti ile ittifak kurmuş³⁵ ve Tabal kralı Ambaris³⁶ de bu

²⁹ Yiğit, 2000: 180.

³⁰ Macqueen, 1999: 172.

³¹ ARAB, I, 802.

³²II.Sargon'un analarında Tabal bölgesi için, coğrafi bir ad olarak Bit-Burutaş adının da geçmeye başladığı görülmektedir. Bu iki ayrı ismin aynı bölgeyi ifade ettiği kabul edilmektedir. Bkz. Yiğit, 2000: dipnot 41; Sevin, 1997: 126; Hitit Hiyeroglif yazılı kitabelerde ise bu bölge, Parmeta (Klasik dönemdeki Baretta) olarak geçmektedir. Bkz. Kinal, 1998: 239.

³³ Pullu, 2006: 90'da Frig-Muşki eşitliğine karşı çıkmaktadır.

³⁴ D.David Luckenbill, **Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol.II (=ARAB, II)**, Historical Records of Assyria from Sargon to the End, The University of Chicago Press, Chicago 1927, s.8.

³⁵ Mellink, 2008: 622.

³⁶ Ambaris, Tabal krallarından Hulli'nin oğlu olup, II.Sargon tarafından tahta çıkarılmıştır. Hatta Ambaris'i kızı ile evlendirerek, çeyiz olarak Hilakku bölgesinin yönetimini de ona vermiştir. Bkz.

ittifaka katılmıştır³⁷. Ancak II. Sargon, düzenlediği sefer sonucunda M.Ö. 714'te Urartu'ya büyük bir darbe indirmiştir³⁸. Ardından da Geç Hitit krallıklarını tek tek ele geçirmiştir³⁹. Dolayısıyla Frig devleti umduğunu yine bulamamış, Urartu Asur saldırısından payını almış ve Tabal yine Asur'a bağlı bir eyalet konumuna getirilmiştir. Tüm bunlar, söz konusu dönemde, Anadolu'daki devletlerin, Asur karşısındaki güçsüzlüğünü göstermektedir. Ancak, Tabal'ın, II.Sargon'un son zamanlarında veya hemen ölümünden sonra, Asur'dan ayrıldığı tahmin edilmektedir⁴⁰.

Asur Devleti, II.Sargon döneminde, Anadolu üzerindeki emellerini, belli bir ölçüde gerçekleştirebildi ise de, hiçbir zaman Anadolu'nun tam sahibi olamamıştır. Çünkü, Urartu Devleti'ni önce ekonomik yönden çökertmiş ve ardından siyasal olarak da kendisine bağlayacağı sırada, Anadolu, Kafkaslar üzerinden gelen Kimmer ve İskit kavimlerinin⁴¹ istilâsına uğramıştır. Daha sonra İskitler, Asur için de tehlikeli olmaya başlamışlardır⁴². Ancak bu tehlike, Anadolu'daki bir başka devleti de yakından ilgilendirmekte idi: Frig⁴³. Nitekim, M.Ö. 709 da, Frig kralı Midas, Kimmer tehlikesi yüzünden politika değiştirerek II. Sargon ile yakınlaşmaya çalışmıştır⁴⁴. M.Ö. 705 yılında II. Sargon, Tabal'a yaptığı bir sefer sırasında ölünce⁴⁵, Tabal, Milid, Que ve Hilakku için bu Asur'a karşı

Macqueen, 1999: 173; Dolayısıyla Asur karşıtı koalisyonunda yer alarak Ambaris bir vefasızlık örneği sergilemiştir. Bkz. ARAB, II, 24.

³⁷ ARAB, II, 24;Kemalettin Köroğlu, **Eski Mezopotamya Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s.168; Her ne kadar Frig devleti öne çıkmakta ise de, Asur karşıtı koalisyonunda Kargamuş, Que, Tabal ve Urartu bulunmakta olup, Urartu'nun önderliğinde bu grubun oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Pullu, 2006: 24; Mellink, 2008: 622.

³⁸A.K.Grayson, Assyria: Tiglat-Pileser III to Sargon II (744-705 BC), The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from Eighth to Sixth Centuries B.C., **The Cambridge Ancient History**, Edited by John Boardman, İ.E.S.Edwards, N.G.L. Hammond, E.Sollberger, C.B.F.Walker, Vol.III, Part II (2008) (=CAH 3/2), The Cambridge University Press, UK, s. 91, 95.

³⁹Bu olaylardan sonra Tabal kralı Ambaris sürülerek, bölgeden çıkarılmıştır. Bölgenin idaresinin, Ambaris'in eşi, Sargon'un kızı Ahat-abişa'ya verildiği ileri sürülmüştür. Bkz. Yiğit, 2000: 184; Seferler arkeolojik açıdan da değerlendirilmiştir. Detay için bkz. Julian Reade, "Sargon's Campaigns of 720, 716 and 715 B.C.: Evidence from the Scluptures", **Journal of Near Eastern Studies**, 35/2 (1976), s.95-104.

⁴⁰ Yiğit, 2000: 185.

⁴¹ Söz konusu kavimler hakkında detaylı bilgi bkz. İlhami Durmuş, **İskitler (Sakalar)**, Ankara 1993; İ.Durmuş, "İskitler'in Kimliği", **Türkler**, Cilt I, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.620-627; Taner Tarhan, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", **Genel Türk Tarihi I**, Ankara 2002, s. 511-532.

⁴² Ekrem Memiş, "Asur Devletlerinin Anadolu Politikası", **XII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrışım**, TTK, Ankara 1999, s.71-72.

⁴³ Frig devleti, M.Ö. 696 yılında Kimmerler tarafından yağmalanacak ve devletin başkenti Gordion bu kavimlerce ele geçirilecektir. Bkz. McEvedy, 2004: 48.

⁴⁴ Köroğlu, 2006: 170.

⁴⁵ George Roux, **Ancient Iraq**, Great Britain 1969, s. 286; Köroğlu, 2006: 172; Eva Cancik-Kirschbaum, **Asurlular (Tarih, Toplum, Kültür)**, Çev. Aslı Yarbaş, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2004, s. 95. II.Sargon'un ölümü ile ilgili farklı görüş için bkz. Kuhrt, 2009: 158; McEvedy, 2004: 48.Burada Asur kralının Kimmer seferi sırasında öldüğü belirtilmektedir.

bir isyan fırsatı doğmuştur. Bu isyanlar ile birlikte Asur kontrolü ve otoritesinin de bölgede sonu gelmiştir⁴⁶, denilebilir.

Asur kralı Sanherip (M.Ö.704-681) ise, Tabal bölgesine birkaç sefer düzenlemekten öteye gidememiştir. Tabal'a ilişkin kayıtlardan sadece bu kralın Tabal sınırındaki Tilgarimmu'ya⁴⁷ seferler yaptığını, burayı ele geçirerek yakıp yıktığını öğreniyoruz. Sanherib'in 5., 6. ve 8. seferleri⁴⁸ bu bölge üzerine yapılmıştır. Buna göre, Sargon zamanında doğrudan Asur'a bağlanan ve başına bir idareci atanan Tabal, artık Asur'a bağlı gözükmemektedir⁴⁹.

Asur kralı Aşšurhaddon (M.Ö. 680-669) zamanında da Tabal, Asur'a bağlı gözükmez ve Asur'a karşı, Geç Hitit krallıklarından Melid ile ittifak kurar. Tabal'da İskallu adında bir kral vardır. Melid krallığı ise Mugallu⁵⁰ idaresindedir⁵¹ ve bu dönemde ortaya çıkan Kimmer tehlikesi bu krallıklar için hem olumlu hem olumsuz sonuçlar doğurmuştur⁵². Kimmer akınları, Asur'un Anadolu'ya yayılımını engellemiş ancak bu kez de Anadolu'daki krallıklar Kimmer tehdidinde maruz kalmışlardır⁵³.

Aşšurbanipal (M.Ö. 668- yak.627) döneminde Mugallu, Tabal kralı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşšurbanipal'e ait yazıtlarda Tabal kralı Mugallu hep birbirine benzeyen ifadelerle yer almaktadır. Bunlara göre, Mugallu Aşšurbanipal'in atası krallara boyun eğmemiştir. Ancak Aşšurbanipal'e boyun eğmiş ve cariyesi olarak hizmet etmesi için, Aşšurbanipal'e bir kızını çok miktarda çeyizle yollamıştır. Bu kayıtlarda yer alan ilginç bir nokta da, Tabal'a yıllık vergi olarak çok sayıda at koyulmuş olmasıdır. Anlatılanlara göre, Mugallu herhangi bir çarpışma olmaksızın, korkarak Asur'un egemenliğine boyun eğmiştir. Mugallu ile birlikte artık

⁴⁶ Pullu, 2006: 52.

⁴⁷ Kinal, 1998: 239'da Tilgarimmu, Gürün'e yerleştirilmektedir.

⁴⁸ Seferler için bkz. ARAB, II, 290, 329, 344.

⁴⁹ Yiğit, 2000: 185.

⁵⁰ Aşšurhaddon zamanında Melid kralı Mugallu ile ilişkiler hususunda bkz. Ivan Starr, *Queries to the Sungod: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, **State Archives of Assyria**, Vol.IV (=SAA 4), Helsinki 1990, no. 2 ile no. 17 arasındaki metinlere bakılabilir. Mugallu Aşšurhaddon'un ölümünden sonra Tabal'ı kendi ülkesine ilhak etmiş ve bundan böyle Tabal kralı Mugallu unvanını taşımıştır. Bkz. KadriyeTansuğ, *Kimmerler'in Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö.7.Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu İle Münasebetleri*, **AÜDTCF Dergisi**, VII/4 (1949), Ankara, s.545 vd; ARAB, II, no.781.

⁵¹ Yiğit, 2000: 185.

⁵² Pullu, 2006: 52.

⁵³ Kimmerler tarafından Frig devletinin başkenti Gordion ele geçirildikten sonra, Batı Anadolu'da oluşan lider boşluğunu Lidya devleti doldurmaya başlamıştır. M.Ö.660 yıllarında Lidya devletinin de Kimmer tehlikesi yüzünden Asur yardımına başvurduğu anlaşılmaktadır. Asurlular, M.Ö.630'larda bu tehlikeyi yok etse de, Lidya devleti, M.Ö.610 yılına kadar Kimmerler'den kurtulamamıştır. Bkz. Macqueen, 1999: 176.

Tabal'ın siyasal varlığının sona erdiği kabul edilmektedir. Nitekim bundan sonra çiviyazılı kaynaklarda Tabal'a ilişkin kayıtlar susmaktadır⁵⁴.

Sonuç

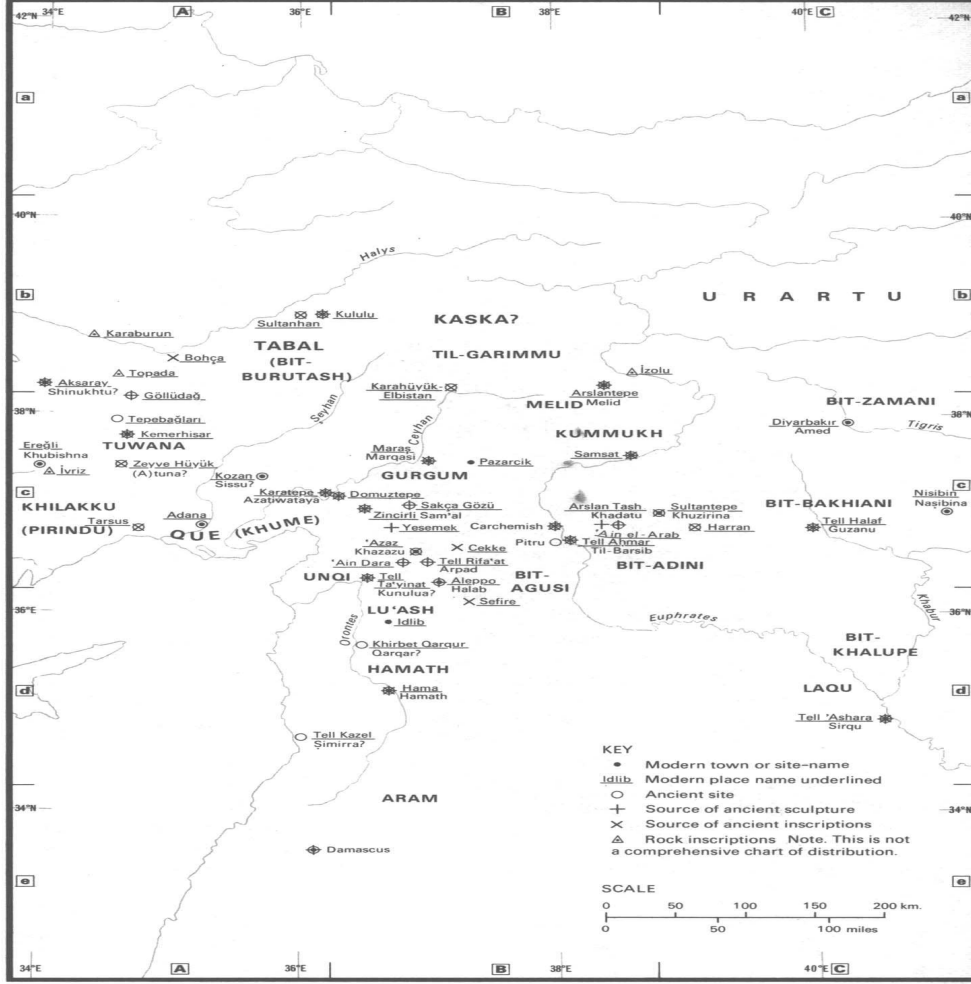
Kısaca üzerinde durmaya çalıştığımız Asur Kaynaklarına Göre Demir Çağ'ında Tabal krallığı ya da krallıkları hakkında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Asur kralları, bölgeye ilk başlarda ekonomik kaygılarla gelmişlerdir. "Atlarının güzelliği" ile ün yapan Tabal krallığı, Asur'un Anadolu politikasındaki yerini, devletin yıkılışına kadar devam ettirmiştir. Bölgeden elde edilen atlar, Asur ordusunun güçlendirilmesinde büyük rol oynamıştır ve Asur için, Tabal'ın konumunu ön plana çıkarmıştır. Ancak diğer Geç Hitit krallıkları gibi, Asur'a vergilerini ödeyip, problem çıkarmadıkları sürece Asur kralları tarafından dokunulmamışlardır.

Asur kralı III. Salmanassar zamanında başlayan Asur-Tabal ilişkileri, Asur devletinin yıkılışına kadar devam etmiş ve farklı aşamalardan geçmiştir. Önceleri mukavemet etmeden Asur'a boyun eğen bu krallıklar, Asur'a vergi ödeyen vassallar haline gelmiş, belki de, bu vergilerin ağırlığı yüzünden, sonraki dönemlerde Asur karşıtı koalisyonlarda yer almaya başlamışlardır. Bu nedenle de, özellikle Batı ve Orta Anadolu'daki Frig ve Doğu Anadolu'daki Urartu devletleri ile siyasi ilişkiler kurarak, Asur karşıısındaki konumlarını korumaya gayret etmişlerdir.

Asur devleti ile açık mücadeleden kaçınan Urartu ve Frig devletleri, Asur karşıtı koalisyonlar kurarak Anadolu'daki küçük krallıkları isyana teşvik etmişlerdir. Bununla birlikte, Anadolu'da Kimmer-İskit akınlarının baş göstermesi üzerine Frig kralı Midas, ikiyüzlü bir siyaset izleyerek Asur devletine yakınlaşmış ve bu yeni tehlike, Geç Hitit krallıklarının da kendi aralarında ittifaklar kurmasına vesile olmuştur.

⁵⁴ Yiğit, 2000: 186.

Ek I: Tabal ve Komşuları (J.D.Hawkins, The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia, CAH 3/1, Second Edition, Chicago 2008,s.374)

KAYNAKÇA

DURMUŞ İ., *İskitler (Sakalar)*, Ankara 1993.

DURMUŞ İ., "İskitler'in Kimliği", *Türkler*, Cilt I (2002), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

GRAYSON A.K., "Assyria: Tiglat-Pileser III to Sargon II (744-705 BC), The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East, from Eighth to Sixth Centuries B.C.", *The Cambridge Ancient History*, Edited by John Boardman, İ.E.S.Edwards, N.G.L. Hammond, E.Sollberger, C.B.F.Walker, Vol.III, Part II (=CAH 3/2), (2008) The Cambridge University Press, Second Edition, UK.

GRAYSON A.K., "Assyrian Expansion into Anatolia in the Sargonid Age (c.744-650 B.C.)", **XXXIV. International Assyriology Congress (6-10 /VII/1987 İstanbul)**, TTK, Ankara 1997.

HAWKINS J.D. - POSTGATE J.N. (1988), "Tribute from Tabal," **State Archives of Assyria Bulletin**, 11/1 (1988), Italy.

HAWKINS J.D., The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia, **The Cambridge Ancient History**, Vol. III, Part 1 (2008), Cambridge University Press, UK.

KINAL Füzuran, **Eski Anadolu Tarihi**, TTK, Ankara 1998.

KIRSCHBAUM, Eva Cancik, **Asurlular (Tarih, Toplum, Kültür)**, Çev. Aslı Yarbaş, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2004.

KÖROĞLU Kemalettin, **Eski Mezopotamya Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

KUHRT Amèlie, **Eskiçağ'da Yakındoğu**, Çev. Dilek Şendil, Cilt II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

KURT Mehmet, **M.Ö.I.Binde Anadolu-Mezopotamya İlişkileri**, Murat Kitabevi, Ankara 2007.

LANDSBERGER B., **Sam'al**, TTK, Ankara 1948.

LLYOD Seton, **Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Ender Varinlioğlu, TÜBİTAK Yay., 20. Basım, Ankara 2007.

LUCKENBİLL D.D., **Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol.I (=ARAB, I)**, Historical Records of Assyria from Earliest Times to Sargon, The University of Chicago Press, Chicago 1926.

LUCKENBİLL D.D., **Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol.II (=ARAB, II)**, Historical Records of Assyria from Sargon to the End, The University of Chicago Press, Chicago 1927.

MACQUEEN J.G., **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yay., Ankara 1999.

MCEVEDY Colin, **İlkçağ Tarih Atlası**, Çev. Ayşen Anadol, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2004.

MELLINK M., "The Native Kingdoms of Anatolia", **The Cambridge Ancient History**, Vol. 3, Part.2 (2008), Cambridge University Press, (Ed.) J.Broadman vd., Second Edition, UK.

MEMİŞ Ekrem, "Asur Devletlerinin Anadolu Politikası", **XII. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrışım**, TTK, Ankara 1999.

PULLU Selim, **Tabal Bölgesi Tarihi (M.Ö.I.Binyılın İlk Yarısında Tabal Krallığının Siyasal ve Ekonomik Tarihi)**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2006.

READE Julian, "Sargon's Campaigns of 720, 716 and 715 B.C.: Evidence from the Sculptures", **Journal of Near Eastern Studies**, 35/2 (1976), s.95-104.

ROAF M., "Continuity and Change from The Middle to The Late Assyrian Period" Migration und Kulturtransfer. **Der Wandel vorder und zentralasiatischer Kulturen im Umbruch vom 2. zum 1. vorchristlichen Jahrtausend, Akten des Internationalen Kolloquiums** (ed. Eichmann-Parzinger), Berlin 2001.

ROUX George, **Ancient Iraq**, Great Britain 1969.

SAVAŞ S.Ö., **Anadolu (Hitit-Luwi) Hieroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları**, Ege Yay., İstanbul 1998.

SEVİN Veli, "Güzel Atlar Ülkesi" **Kapadokya**, Ayhan Şahenk Vakfı Yay., İstanbul 1998.

SEVİN Veli, **Anadolu Arkeolojisi**, Der Yay., İstanbul 1997.

STARR Ivan, *Queries to the Sun-god: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, **State Archives of Assyria**, Vol.IV (=SAA 4), Helsinki 1990.

TANSUĞ Kadriye, *Kimmerler'in Anadolu'ya Girişleri ve M.Ö.7.Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu İle Münasebetleri*, **AÜDTCF Dergisi**, VII/4, Ankara 1949.

TARHAN Taner, "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", **Genel Türk Tarihi I**, Ankara 2002, s. 511-532.

The Oxford Classical Dictionary, (ed.) Simon Hornblower-Antony Spawforth, New York-Oxford University Press, New York-Oxford 1996.

The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol.I, (ed.) Alexander P. Kazhdan vd., Oxford University Press, New York-Oxford 1991.

YAMADA Shigeo, **The Construction of the Assyrian Empire, A Historical Study of the Inscriptions of Shalmaneser III (859-824 BC) Relating to his Campaigns to the West**, Brill 2000.

YİĞİT Turgut, "Tabal", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 40/ 3-4 (2000), Ankara.